

JORNADA DE DEBAT
INDUSTRIALS I POLÍTICS:
JAUME VICENS VIVES I LA CATALUNYA DEL SEGLE XIX

5 de novembre de 2010

Recull de textos de Jaume Vicens Vives

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA I CONTEMPORÀNIA, UAB

SUMARI

Introducció.....	3
« L'empenta biològica... ».....	4
« ... i econòmica ».....	6
« Els grups socials »	8
<i>Industrials i polítics</i> i la història social i obrera a Catalunya	10
« Dinàmica de les actituds i dels esdeveniments ».....	14

INTRODUCCIÓ

Gairebé res va ser com s'havia planejat a *Industrials i polítics del segle XIX*, publicada l'any 1958. S'havia de dir *Nosaltres els catalans*, però la censura no va deixar passar el títol. Jaume Vicens Vives només hi havia d'introduir la col·lecció de biografies de catalans il·lustres d'aquella època que Montserrat Vicens havia preparat, però a la fi la introducció va esdevenir llibre i les biografies, apèndixs. Al capdavall, el volum sols era pensat per arrodonir la col·lecció d'Història de Catalunya que Teide, l'editorial de Vicens, publicava des del 1954 i on ja s'havien cobert les eres Medieval i Moderna... i tanmateix, va capgirar l'estudi de la història contemporània de Catalunya.

De fet el va fundar en més d'un sentit, si més no amb les regles que avui observem. Francesc Pi i Margall, Manuel Angelón o Antoni de Bofarull havien escrit sobre el seu passat immediat durant les dècades centrals del XIX, però avui situaríem la seva producció a cavall de l'assaig i la literatura. Ja al primer terç del segle XX, les noves històries de Catalunya d'Antoni Rovira i Virgili i de Ferran Soldevila s'aturaren a les portes de la contemporaneïtat. Els que treballem en aquest període patim el miratge que la nostra especialitat ha existit des de sempre, i no ens adonem del valor de ruptura.

Al seu torn, els actuals estudiants d'Història contemporània de Catalunya experimentaran algun *déjà vu* en llegir els fragments que segueixen, extrets d'*Industrials i polítics* i d'altres obres de Jaume Vicens. Hi trobaran la primera formulació de la dualitat industrialització-Renaixença, la versió simplificada de la qual hauran sentit des d'escola, i hi reconeixeran de seguida els estadis d'evolució de la catalanitat política, del provincialisme al autonomisme. Fins i tot, hi veuran l'origen d'un cert estil en redactar obres d'Història, apassionat i llegidor. En canvi, potser ja no els resultaran tan familiars dos dels trets més marcats de l'historiador gironí: l'ambició de subjectar els processos històrics a lleis fixes i l'afany de totalitat.

Aquest recull ha volgut mostrar llums i ombres, troballes i relliscades, per tal de valorar l'evolució historiogràfica posterior a Vicens. Havia de ser així, perquè aquesta jornada acadèmica al voltant d'*Industrials i polítics* no busca lloar el seu autor, sinó entendre'l, situar-lo i valorar-lo en la seva mesura, sens dubte molt considerable. Es tracta, per resumir, d'acostar-s'hi amb la combinació de respecte, curiositat i esperit crític que constitueixen la seva millor herència.

« L'EMPENTA BIOLÒGICA... »

Les fonts bàsiques de Vicens per a la demografia històrica catalana van ser algunes obres molt difoses els anys 1930, sobretot les de Josep Anton Vandellós, de les quals heretà el neguit per la immigració del sud d'Espanya i el pes creixent de la ciutat de Barcelona. Això es fa palès al fragment triat de l'article "Andalucía y Cataluña", mentre que al de *Notícia de Catalunya* la immigració meridional es contempla de forma més positiva. La dualitat de llarga durada Catalunya litoral/Catalunya interior que s'hi apunta es reprendria a *Industrials i polítics*, on per tant s'apleguen la demografia, la geografia i una certa etnologia.

« Andalucía y Cataluña »

« Incidimos en la eterna polémica de si en Andalucía era más conveniente la explotación individual del campo o bien la colectiva, sin llegar, desde luego, a una conclusión satisfactoria, aunque prevalecieron las opiniones favorables a la última hipótesis. En lo que todos nos pusimos de acuerdo fue en preconizar una intensa labor de reestructuración humana, que eliminara del campo andaluz las últimas huellas de estructura feudal, hiciera posible la recuperación fisiológica del pueblo y evitara esos desplazamientos en masa que tan perjudiciales se demuestran para las comarcas de partida como para las de recepción. Barcelona y Cataluña, que con tanta cordialidad reciben a aquellos que vienen a compartir con nosotros el trabajo cotidiano, no pueden menos que deplorar los métodos vigentes en la adquisición de mano de obra y el profundo trastorno moral de aquellos que dejan los lares paternos por las inmundas chabolas de los cinturones suburbanos de nuestras urbes industriales ».

(a *Destino*, núm. 810, 14.02.1953; recollit a *Obra dispersa*. Barcelona: Vicens-Vives, 1967, vol II, p. 204)

Notícia de Catalunya, 1954

« A la muntanya s'ha creat el nervi de la mentalitat catalana. No oblidem que fins al segle XIII la muntanya guardà les reserves humanes i espirituals del país i que els creadors de la nostra personalitat històrica foren homes muntanyencs (...). Durant tres segles, s'hi formà el millor de què podem ufanar-nos: l'esperit feiner, el seny, el sentit de continuïtat, la tradició familiar i la responsabilitat social (...).

La marina catalana s'anà poblant amb gent desplaçada de la muntanya. Cada vegada que a la muntanya li ha sobrat població, l'ha vessada cap al litoral i li ha donat noves forces (...). M'imagino que cal comptar aquesta emigració de la muntanya cap a la terra baixa com un dels factors de base del desenvolupament de Catalunya en temps de Jaume I, Pere el Gran i els seus fills. La segona gran emigració, la dels segles XVI i

XVII, portà a la costa gent de nissaga gascona i llenguadociana. Els *gavatxos* han pesat tant en la formació biològica actual de Catalunya com els pirinencs i ibers primitius –si és que cap d'aquests noms respon a alguna cosa. Amb l'actual onada de gent del Sud, constitueixen la triple font de la nostra sang. Ni els celtes, ni els grecs, ni els romans, ni els visigots, ni els francs, no han intervingut pregonament en la nostra formació etnològica. Han passat pel país, s'hi han deturat, àdhuc alguns l'han dominat. Però si la Història política recull llurs gestes, la massa del poble ha continuat fent la seva via, per bé que emmotllant-se a les successives contingències culturals que li han estat aportades pels colonitzadors ».

(ed. de Barcelona: Proa-Columna, 1992, pp. 22-23)

Industrials i polítics, 1958

« La fusió de les dues Catalunyes perfeccionà la terra, perquè tothom se sentí solidari del seu esdevenidor immediat. Tothom féu la mateixa mena d'història en el segle XIX: la que comportava el transvasament de les essències del seny en l'esperit d'aventura del litoral. D'aquest connubi sortí la Catalunya puixant de les darrerries del segle passat, on els rabadans de Vic eren llorejats a Barcelona i els advocats barcelonins lluitaven pels interessos espirituals dels terrassans. Un tremolor de creació agermanà els catalans en els anys que s'escolaren de 1880 a 1900, i, sense diferències comarcals, trobem en els llocs més eminents de les lletres i la política, de l'economia i la cultura, tarragonins i lleidatans, gironins i vigatans, barcelonins i pallaresos, tots donant-se la mà i oblidant les punxades de rivalitats històriques. Catalunya era perfecta.

Ensems, Catalunya creava un òrgan de ressonància històrica i mundial ben part [sic] damunt de les seves possibilitats humanes: Barcelona. Afavorida per la seva posició geogràfica, la vella ciutat dels comtes concentrà des de 1840 una enorme quantitat d'energies espirituals i de recursos materials. Sense Barcelona, hauria mancat als catalans el gresol que faria la síntesi de llurs esperances; l'esglaó que enlairaria llur cultura a un replà internacional, reduint el pairalisme de barretina a una definició espiritual i ètica; l'eina, en un mot, d'un poble renaixent. Per damunt de divisions burocràtiques i gràcies a un acte de fe de tots els catalans, Barcelona esdevingués aleshores el ver cap i casal de Catalunya (...).

La creixença gegantina de Barcelona com a resultat de l'esforç comú de tots els catalans, ultrapassà les possibilitats demogràfiques d'aquest i creà el problema de la macrocefàlia i de la immigració. Barcelona acabà el segle amb més ambicions de les que podia donar-li Catalunya; i amb inquietuds no idònies al tarannà assenyat de la terra, factors ambdós, de desequilibri demogràfic i espiritual que havien de desbordar ben aviat el perfeccionament orgànic assolit pel país ».

(ed. de Barcelona: Vicens-Vives, 1991, pp. 19-22)

« ... I ECONÒMICA »

En un país subalternitzat pel franquisme més intransigent situar una Espanya que progressa només a la perifèria esgarriada és singular. El catedràtic Vicens es proposa fer una síntesi sobre aquesta Catalunya del segle XIX. Però, d'immediat, aquest llarg assaig es converteix en una anàlisi centrada en la burgesia catalana del període, deixant de banda “la classe més nombrosa i més pobre”. La burgesia és enaltida, impulsada, elititzada satisfent així aquella part de les capes benestants que s'interessaven per aquests temes. Ara bé, ¿la classe obrera no hi és present al llibre de Vicens? Hi és visible, tot i la insistència en introduir elements estamentals buits de contingut la difumina en un munt de peces sense ordre ni concert. Els estudis que segueixin Vicens hauran de soldar les peces, creuar la trama amb l'ordit per així poder discutir el pes d'aquells amos.

Industrials i polítics, 1958

« Encara que els estudis d'història social i les anàlisis sociològiques estiguin tan endarrerits al nostre país, ens és permès d'esquematzar les corrents que transformaren de soca-rel la societat catalana durant la darrera centúria. En efecte, ens trobem davant d'un procés que reflecteix el moviment general de la societat occidental a conseqüència del desenvolupament del maquinisme i del capitalisme. Una vegada més, Catalunya recull l'onada de la civilització europea i la tradueix en el seu territori. Si molt abans foren el feudalisme i la revolució urbana, ara ens trobem amb la propagació de la societat burgesa i el naixement de l'obrerisme, que prevalen sobre els residus de l'organització feudal del país i en provoquen la definitiva extinció ».

(amb la col·laboració de Montserrat Llorens; ed. de Barcelona: Vicens-Vives, 1961, p. 111)

“El capità d'indústria espanyol dels darrers cent anys”, 1958

« Si poguéssim imaginar estadísticament el pes del grup industrial tèxtil català del segle XIX, jo no vacil·laria a concedir-li el 55% de la totalitat de l'esforç emprat per la indústria espanyola en el conjunt de l'economia. És a dir, aquests quatre-cents homes de Barcelona aconseguiren en l'espai de vint anys [1866-1886] representar més de la meitat de l'economia industrial espanyola. I gràcies a aquest impuls, com veurem més tard, va ser possible tot el trànsit o l'intent de trànsit d'una economia agrària espanyola a un tipus econòmic modern ».

(Reeditat per Ernest Lluch a *Recerques*, 1980, 10, p. 159-173, p. 165)

Manual de Historia económica de España, 1959

« La historia del siglo XIX español ofrece, por otra parte, un rasgo que debe sernos simpático: el de su desgarradora autenticidad. Sin aparatos ortopédicos excesivos, apoyada por el sentimiento romántico de la vida, España fue más España que nunca, por lo menos después del siglo XV. Esta autenticidad del siglo XIX es lo que despierta en nosotros cierto sentimiento de timidez al contemplarlo, porque es de una sinceridad brutal, en sus pasiones y en sus choques. La intolerancia y el dogmatismo, el orgullo y el espíritu de secta, provocaron una continua atmósfera de guerra civil, que desde 1808 a 1876 devoró el país y paralizó su desarrollo económico. Evidentemente España sería otra cosa en el concierto mundial si durante estos setenta años en lugar de pelear hubiera podido trabajar ».

(con la colaboración de Jorge NADAL OLLER, Barcelona: Vicens-Vives, 1972
(9a), p. 552)

« ELS GRUPS SOCIALS »

Vicens no va defugir les lluites de classe en la seva interpretació del segle XIX. De fet, els hi reservà un paper protagonista. Tanmateix, resulta evident la seva incomoditat davant del conflicte, més encara quan contingué violència, i la seva preferència pels períodes on imagina que dominà un ordre assentat en la jerarquia i un sindicalisme apolític, a la manera anglesa. D'altra banda, els fragments següents mostren que la seva visió d'allò social es basava molt més en autors com ara Pareto o Weber que no pas en Marx.

Notícia de Catalunya, 1954

« No hi ha cultura possible sense una minoria selecta que en constitueixi l'ossada; no hi ha política possible sense un grup que l'hagi concebuda i que la realitzi. Tots els pensadors actuals estan d'acord en aquests dos principis sociològics. La democratització absoluta del pensament, de l'art, de la riquesa i de la política és una utopia, com ho ha palesat, de manera esclatant, l'exemple de la Unió Soviètica (...).

Tota minoria creadora triomfant es converteix amb els anys en oligarquia. Les oligarquies han estat bescantades, perquè tot el procés de regeneració social, econòmic i polític en fa una dura crítica. De fet, no hi ha possibilitat de cultura o de vida política i econòmica sense l'existència d'un grup humà que compregui els objectius a assolir per la societat que governa o dirigeix. Les oligarquies són, doncs, necessàries i poden adquirir una certa consistència i una certa durada. Això depèn de l'amplitud de llur reclutament, de la importància pràctica de llur acció i del consentiment que hagin sabut o pogut crear-se. Però és també fatal que tota oligarquia degeneri en pura màquina intel·lectual, en encarcarat aparell administratiu. Els grups oligàrquics s'aprimen i llur poder es concentra: així se separen cada vegada més de la societat, a la qual governen per llur utilitat pròpia, a la qual fan sentir el dogal d'uns mites que ja no són compartits. En aquesta darrera fase es prepara el canvi de seleccions socials: a l'oligarquia degenerada succeirà la nova minoria creadora, i recomençarà el cicle històric que permet de rejuvenir els pobles i les cultures ».

(ed. de Barcelona: Proa-Columna, 1992, pp. 55-56. 1ª ed. Barcelona: Destino, 1954)

Industrials i polítics, 1958

« L'esperit del segle fou, com acabem de dir, advers a les associacions obreres, perquè es consideraven contràries a la llibertat de treball. Però també existí un altre fonament que explica l'actitud dels Governos i de les classes dirigents: el de l'ordre públic. Vulgui's no vulgui's, les societats de treballadors es convertien en centres d'agitació social, perquè llur principal instrument d'acció, la vaga, pertorbava els plàcids horitzons dels benpensants. A Catalunya, el fet que els industrials oposessin una negativa sistemàtica a admetre l'existència de societats obreres produí la radicalització del moviment sindical, llançant els operaris en mans dels extremistes, dels miserables del

subproletariat. D'ací noves i puixants amenaces, d'ací més grans resistències entre els burgesos, i finalment el domini del sindicalisme per l'anarquisme quan aquest propagà, en fórmules senzilles i directes, el seu programa per capgirar el món.

Una altra característica del moviment societari obrer del Vuit-cents és la seva aparent intermitència. Les societats apareixen un moment per a ocultar-se tot seguit i reapareixen més tard. De fet, el procés és uniforme. La intermitència la produeixen les clarianes de llibertat i de repressió decretades pels Govern successius. Però a cada període de llibertat el sindicalisme es presenta amb més adherents i més consistència; bona prova que continuava treballant per dintre la massa social en els anys en què la llei el perseguia durament. Aquesta lliçó tampoc no fou apresada. I així, a empentes i rodolons, anà congriant-se la tempesta social que havia d'esclatar, necessàriament, matemàticament, a començaments del segle XX ».

(amb la col·laboració de Montserrat Llorens; ed. de Barcelona: Vicens-Vives, 1991, pp. 150-151)

Pròleg a *Orígenes del anarquismo en Barcelona*, de Casimir Martí, 1959

« Catalán y anarquista; castellano y socialista. Esta aproximación era tanto más fácil cuanto la distribución de las fuerza obreras españolas desde 1917 a 1939 respondió *latu sensu*, a esta distribución geográfica y psicológica. Pero, ¿cuántas cosas sucedieron de 1869 a 1919, desde la predicación de Fanelli a la fundación de la C.N.T.? Sucieron tantas como para explicar que entre 1895 y 1905 un movimiento arrinconado y tambaleante –el anarquismo romántico– rebrotara con fuerza suficiente para enquistarse profundamente en el seno de un sindicalismo que lo había repugnado en los últimos decenios.

De ello me he ocupado en las páginas de *Industrials i polítics del segle XIX*. Pero esta nueva comprensión de la dinámica obrerista catalana se me habría escapado si no hubiera tenido la fortuna de leer el manuscrito de la obra de Martí. En ella queda patente el sistema adoptado por los escasos internacionalistas bakunianos barceloneses para imponer el dogma anarquista a la mayoría del sindicalismo catalán. Esta conclusión, presurtida a lo largo de una versión exacta de los hechos y corroborada por documentos fidedignos, hacía saltar las premisas que todos los historiadores seguíamos, a remolque de Max Nettlau y Manuel Raventós. No. El anarquismo internacionalista no arraigó rápidamente en Barcelona, sino después de tres decenios de lucha y al amparo de circunstancias excepcionales. Pero alardeó desde sus comienzos de una facilidad de maniobra que, junto con la voluntad de dominio y de conquista de las masas, derivada de la mística revolucionaria, había de prepararles el terreno para la dirección, minoritaria, de las grandes asociaciones obreras catalanas de la primera mitad del siglo XX ».

(Recollit a *Obra dispersa*. Barcelona: Vicens-Vives, 1967, vol I, p. 551)

INDUSTRIALS I POLÍTICS I LA HISTÒRIA SOCIAL I OBRERA A CATALUNYA

Una mica pertot...

I. L'EMPENTA BIOLÒGICA, ECONÒMICA I SOCIAL [p. 15 i ss.]

C) ELS GRUPS SOCIALS. [p. 111]

1. ELS GRUPS SOCIALS TRADICIONALS [p. 112 i ss.]

2. ELS GRUPS SOCIALS NOUS [pp.124-169]

Formació de la burgesia industrial [p. 124]

L'expandiment del grup burgès [p. 126]

Formació de l'alta burgesia barcelonina [p. 128]

Professionals i intel·lectuals [p. 130]

Els instruments dels burgesos i dels intel·lectuals: les associacions, els Ateneus, el vot censatari, la premsa [p.132-]

(*) La constitució del proletariat: operaris i miserables [pp. 142-145]

Condicions de vida de l'obrer del Vuit-cents [p. 146]

Instruments de reacció obrera: associacions i ateneus [pp. 151-168]

Les primeres societats de treballadors [p. 152]

Les societats obreres de 1840 a 1843: l'Associació de Teixidors [p. 154.]

Un intent de restauració gremial [p. 156-]

Les Comissions de la Classe Obrera de 1854-1855 [p 157.]

El desenvolupament del societarisme obrer i l'Ateneu de la Classe Obrera [p 159-]

Les societats obrers i la Internacional de Treballadors [p 161-]

Les societats obreres durant la Restauració: entre socialisme i anarquisme [p 165.]

(...)

II. LES FLUCTUACIONS INTERNES

1.FLUCTUACIONS DEMOGRÀFIQUES, ECONÒMIQUES I SOCIALS [p 175 i ss]

Les fluctuacions de la població [p 175]

La gran depressió econòmica de la primera meitat del segle XIX [p 176]

El canvi de tendencialitat a mitjan Vuit-cents [p 178]

Els cicles alcistes i la 'febre de l'or' [p 180]

La depressió finisecular [p 182]

(**) Fluctuacions dels conflictes socials: vagues obrers i misèria [p. 183-188]

...Però especialment...

(*)

« De la mateixa que en altres llocs d'Europa, podem destriar ací dos grups diversos d'obriers afectats per les conseqüències de la Revolució industrial: els que hom anomena 'operaris' en la terminologia de l'època, o sigui els treballadors inclosos en el sistema de la màquina, i els 'miserables', o sigui la mà d'obra eventual, sovint desplaçada dels llocs de procedència i en lluita per esdevenir quelcom dintre la producció industrial. Els primers, en tant que obrers qualificats, mantenen una família amb un sou, i, encara que experimentin les conseqüències de l'adaptació al mecanisme i a les crisis cícliques del

règim de mercat lliure, són uns privilegiats en la jerarquia del món del treball. Els segons són els vertaders proletaris, i es troben sotmesos a tota la duresa del nou sistema sense gaudir-ne cap avantatge.

(...) Mentre els obrers qualificats poden passar a la menestralia i àdhuc a les fileres de la petita burgesia industrial, des d'on àdhuc alguns aspiraran a fer el salt endavant que els inclourà entre els primats de la societat, els miserables s'acostumen a les noves tècniques i entren en la classe dels obrers qualificats. En conseqüència, existeix un procés dinàmic, nodrit per la immigració camperola a les ciutats, de bon antuvi catalana, després peninsular, que forneix gent al grup dels miserables i després, per selecció, al d'operaris (...).

A Catalunya, el desgavell de la guerra d'Independència, les guerres dels reialistes i dels carlins, la desarticulació de l'economia agrària establerta pels eclesiàstics des de l'Edat Mitjana, portà a les ciutats un nombre considerable de pagesos, en el mateix moment en què l'economia mundial estava gairebé col·lapsada. (...) No hi ha cap mena de dubte, a la vista de la documentació recollida fins ara, que els autors de la crema de la fàbrica Bonaplata la nit el 27 de juliol de 1835 foren els miserables, *la hez del pueblo*, com escriuen els documents de l'època. La fàbrica estava defensada pel seu propietari, liberal convençut, i un grup de la milícia nacional, probablement obrers de l'empresa. Els qui l'assaltaren eren gent de mar, gitanos i desgavats [sic], la morralla de la població, que sofria com cap altra classe social per la gairebé absoluta paralització dels afers industrials i mercantils.

Aquests miserables constituïren la tropa de xoc de l'extremisme durant el decenni de la Revolució liberal a Catalunya. Mentre els operaris cercaven contactes amb els industrials i les autoritats per plantejar i resoldre qüestions concretes de llur treball (sous, horari, etc.) i posaven llur ideal en la constitució de societats de resistència, els jornalers desvagats, els manobres en atur forçós i els quasi-mendicants enarboraven la bandera del desordre. No sabien el que volien, però eren molts i els empenyia l'odi contra una societat que els rebutjava, en la qual no se sentien articulats. Aquesta gent del poble constituí els escamots de la 'patuleia', o sigui, de bon antuvi, la quitxalla bruta i espellifada que recorria Barcelona en els moments de tumult insultant la gent ».

(**)

« Davant la ruptura d'equilibri social que representa una vaga obrera, els homes del Vuit-cents, i encara molts dels contemporanis, creien que l'agitació dels treballadors era deguda a les males arts o doctrines funestes que els demagogs i agitadors professionals infiltraven en les masses populars. En els primeríssims temps de tals manifestacions era freqüent de titllar els adversaris polítics de promotors de la discòrdia entre els obrers amb la finalitat de posar bastons a les rodes del règim instituït (...).

La història científica actual desmenteix aquestes ridícules apreciacions. Els conflictes socials del segle XIX s'esdevenen d'acord amb les fluctuacions cícliques imperants en l'economia de mercat obert. Com que l'obrer vivia en les condicions miserables que hem descrit planes abans, tan bon punt el cicle econòmic comportava una crisi pregona paraven les fàbriques, s'esdevenia l'atur forçós i l'obrer era víctima de la misèria i de la malaltia. No dramatitzem. Existeix en el Vuit-cents un ritme fatal en l'expansió de les grans epidèmies, totes les quals sobrevenen dos o tres anys després d'haver-se enregistrat una crisi econòmica. La misèria i la subalimentació creaven circumstàncies propícies al contagi, i adés la febre groga, adés el còlera, els grans flagells de la centúria, s'abatien sobre els dissortats d'aquest món. En 1821 i en 1834, en 1854 i 1865, en 1870 i en 1885, Catalunya fou barrejada per l'assalt de les grans epidèmies victimàries, que succeïen a les crisis de treball de 1821, 1830, 1853, 1862,

1866 i 1886. Això en el camp més espectacular. Més persistent encara, la terrible i devoradora escomesa de la malaltia de pit, la tisi, sobre la qual encara no tenim la informació que desitjaríem.

Si la misèria comportava gairebé sempre el risc de la mort, és evident que també induïa els obrers a mostrar-se poc subjectes al joc social que els brindaven els industrials. Perquè els obrers catalans eren més aviat soferts, i si s'aixecaven enlairant banderes de protesta ho feien perquè tant se'ls en donava morir de tisi en el llit com d'una bala en la barricada o en la bullanga d'una vaga. (...), continuaren pel camí que els semblava més còmode i eficient. El resultat era que la nova onada de prosperitat que seguia a la crisi resolía la intranquil·litat obrera molt millor que l'actuació de les baionetes; però mentrestant s'havia creat en l'esperit de l'obrer un complex d'amargor i de ressentiment que la nova i inevitable depressió cíclica subsegüent augmentaria en proporció geomètrica. Fou aquest mecanisme, general a tota Europa, que despertà en les masses treballadores la noció de la injustícia social i la desconfiança en les solucions pacífiques dintre del sistema polític parlamentari establert per la burgesia. De vaga en vaga, de sofrença en sofrença, consideraren que l'únic instrument que tenien a l'abast per a fer comprendre als poderosos que també ells tenien dreta a la vida era l'acció directa, el xoc violent entre capital i treball. Que d'aquest concepte se n'apoderés, ja ben entrat el segle XX [sic], l'anarquisme –que de bon antuvi considerà la vaga obrera com un mite gairebé ridícul– fou culpa primordial, primer, de l'ensulsiada del moviment federal, i després de l'estamordiment de la burgesia i de la demagògia del radicalisme barceloní.»

Annex: Les referències de Vicens per a l'obra [pp. 142-168 i notes 69-142 i pp. 183-187 i notes 9-17] . Una relació cronològica

- Balmes, Jaume ([textos de 1840-1848]): “Rápida ojeada sobre las revueltas de Barcelona”, en ‘*Obras completas*’ XIII, pp 199-200
- Cerdà, Ildefons (1856, 1867): “Monografía estadística de la clase obrera de Barcelona en 1856”, a *Teoria general de la Urbanización*, Madrid . 1867, 2on vol.)
- Societat d'obrers (1857): *Catecismo democrático para instrucción del pueblo español*, Brussel·les.
- Salarich, Joaquim (1858): *Higiene del tejedor*, Vic
- Dalmases Gil, Felip (1890): *El socialismo en Barcelona*, Barcelona
- Costi, Cándido (1894) *El anarquismo en Barcelona*, B 1894 [n 139: ‘Fullet molt interessant redactat per un policia’]
- Maragall, Joan (1930-1936, 1955, [textos de -1911]): *Obres Completes*, Biblioteca Perenne, 1309 (sic)
- Graell, Guillem (1911): *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, Barcelona.

- Lorenzo, Anselmo (1914,1923): *El proletariado militante*, Barcelona
- Raventós, Manuel (1925 [1923]): *Els Moviments Socials a Barcelona el segle XIX*, Barcelona, Eds. de La Revista.
- Pi i Sunyer, Carles (1927,1929): *L'Aptitud Econòmica de Catalunya*, Barcelona, 2 vols.
- Pugés, Manuel (1931): *Como triunfó el proteccionismo en España*, Barcelona.
- *Historia Universal del Proletariado*, Barcelona, 2 vols.
- Carreras, Miquel (1932): *Elements d'Història de Sabadell*, Sabadell, Ajuntament.
- Oliveró, Rossend (1935): *La primera vaga general a Barcelona i Vic*, Tàrraga.
- Castells Cañameras, Josep (1951): *Historia de la industria textil de Tarrasa*, Barcelona
- Gaziel (Agustí Calvet) (1953): *Una vila del Vuitcents (Sant Feliu de Guíxols)*, Barcelona
- Lamberet, Renée (1953): *Mouvements ouvriers et socialistes. L'Espagne*, Paris
- Mercader Riba, Joan (1953): *La ciutat d'Igualada*, Igualada.
- Comín Colomer, Eduardo (1956): *Historia del anarquismo español*, Barcelona, AHR, 2 vols.
- García Venero, Maximiano (1956-1957): *Historia de las Internacionales en España*, Madrid, Eds. Movimiento.
- Hurtado, Amadeu (1956, 1957): *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*, Mèxic, 2vols.
- Carrera i Pujal, Jaume (1957): *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, Barcelona, Bosch, 8 vols. [usats aquí per Vicens: vols II, III i IV].
- Martí, Teresa (1956?): Estudio de la casa comercial Llano y Chavarri (SHUB), inèdit
- Martí, Casimir (1959) *Orígenes del anarquismo en Barcelona*, Barcelona [n. 125: Xifres de ... que puntualitzen la veritat i desfan els errors en les obres de Garcia Venero... i Lamberet...]

« DINÀMICA DE LES ACTITUDS I DELS ESDEVENIMENTS »

La interpretació de Vicens sobre el segle XIX català i espanyol ha mantingut una notable vigència fins avui. L'historiador gironí s'hi separà de la historiografia liberal clàssica i de la influïda pel marxisme, alhora que rebutjava la condemna d'aquell període que havia dictat el franquisme. El resultat fou una certa actualització del discurs regeneracionista, ja que s'hi presentava la revolució liberal i burgesa espanyola com existent, però fallida. La burgesia catalana, la més nombrosa i avançada, no reeixí a modernitzar l'Estat resultant, i la seva frustració va produir-ne un creixent allunyament.

Industrials i polítics, 1958

« Tots els grups socials que constituïen la carcanada de l'Antic Règim, o sia la Corona, l'Església, l'aristocràcia, l'exèrcit i l'administració, surten trontollant de la prova de foc de la invasió napoleònica. Els dos darrers desapareixen de fet, i restablir-los serà l'obra més urgent de la primera meitat del segle XIX; en realitat, llur manca explica les guerres civils i els daltabaixos d'aquella època. Aquest buit enorme podia ésser omplert per la burgesia. Però a Catalunya era tan migrada. encara -no parlem d'Espanya, on no existia-, que no pogué resoldre el problema que tenia plantejat: fer un Estat nou a gust seu. És a dir, la revolució burgesa restà mancada en gairebé tots els objectius que podia proposar-se. Per això depengué durant vint anys més de l'exèrcit popular, nascut de les guerres carlines, amb molts elements agraris en el seu si, i d'una administració necessàriament incoherent, car havia estat reclutada a redós de les bullangues i dels pronunciaments militars. De fet, quan la burgesia se n'adona, els qui tornaven a detenir el poder eren els aristòcrates agraris i les jerarquies eclesiàstiques menys complaents amb els seus propòsits liberals,

Aquesta paradoxa precipità la revolució de 1868, el gran moment del segle. La burgesia hi participa amb un entusiasme efectiu. Però llavors s'esdevingué el fet nou: al costat dels polítics i dels intel·lectuals burgesos comparegueren les masses obreres. El que s'esdevingué a França en 1848 s'enregistrà a Catalunya vint-i-cinc anys més tard. Estamordits, els burgesos es desdigueren de llurs afanys d'establir un ordre de coses que es conformés amb llur esperit i acceptaren el mal menor: una monarquia parlamentària, patrocinadora d'un Estat irreformat, la qual serviren amb escepticisme, per bé que amb la convicció que tot plegat podria arranjar-se amb una bona voluntat perseverant. Lamentablement, aquesta teoria desembocà en el caciquisme, i el balanç del segle fou deficitari: ho palesa l'angunieiant decenni final, que havia de cloure's amb la liquidació de les darreres restes de l'Imperi espanyol a Amèrica i Oceania.

El fracàs de la burgesia catalana fou tan més sensible que havia posat bona voluntat en la comesa reordenadora i reformista que els temps li marcaven (...). Ben al revés. l'Estat que sorgí d'aquells esforços fou ben aviat una nosa i una rèmora. Aquesta comprovació quotidiana (...) enrobustí el provincialisme d'una minoria de la primera època constitucional i el convertí en el regionalisme de mitjan segle, el qual, davant la mateixa i inquebrantable realitat, es transformà tot seguit en el pensament col·lectiu -

burgès i proletari- que la transformació s'havia de fer per compte propi: pels viaransys de l'autonomisme polític o de l'acció social directa. »

(Ed. de Barcelona: Teide, 1961, pp. 209-211)

« El regionalismo, importante sobre todo en Cataluña, reposa sobre otras bases. Este movimiento no fue minoritario, sino popular; no se volvió hacia una pedagogía, sino hacia una estética; no se aisló en una especulación intelectual, sino que por el contrario se esforzó en guardar un contacto estrecho con las realidades económicas de las diferentes regiones. Presentarlo como un producto del nacionalismo que había que aplaudir (Rovira i Virgili, *Història dels moviments nacionals*), o combatir (García Venero, *Historia del nacionalismo catalán*), no tiene ningún sentido desde el punto de vista histórico. También la mejor interpretación del movimiento catalanista se encuentra hoy en las páginas de Anton Sieberer: *Katalonien gegen Kastilien* (Viena, 1936).

Como movimiento literario, la *Renaixença* catalana, que llega a su pleno florecimiento bajo la Restauración con la obra del poeta J. Verdaguier, es un movimiento de carácter europeo. Como movimiento político, el catalanismo es la consecuencia de dos decepciones: la de los republicanos federalistas y la de los carlistas. Valentí Almirall, que, en 1886, escribió *Lo catalanisme*, forma parte de los primeros; Monseñor Torres i Bagés, autor de *La Tradició catalana* (1892), está entre los segundos. Finalmente, como movimiento económico, nace de la lucha llevada a cabo por las industrias textiles, en el seno del *Fomento del Trabajo Nacional*, contra la política de libre comercio de las dos primeras décadas de la Restauración. Pero esta explicación de sus orígenes no aclara, por tanto, el cambio de espíritu que hizo el catalanismo accesible a la gran masa a partir de 1892. *Bases de Manresa*. Por nuestra parte, creemos que reflejó esencialmente un profundo deseo de salvar a Cataluña -y, por ello mismo, a España- del desastre al que la conducían, conjuntamente, la parodia gubernamental, ineficacia administrativa, el desorden económico, la incompetencia de la ciencia oficial, la mediocridad libresca de los políticos, de los escritores y de los pensadores. “El regionalismo no negó a España -Vicens Vives, *Aproximación a la Historia de España*-, como realización histórica. Negó la interpretación dada de su historia por el liberalismo centralizador, la obligación para el país de marchar al mismo paso que Castilla, y las consecuencias políticas y económicas que se derivaban de ello”. Traducía en los hechos el divorcio social, ideológico y económico entre la periferia y el centro, divorcio manifestado desde el siglo XVIII, y acentuado a todo lo largo del siglo siguiente. »

(Recollit a *Obra dispersa*. Barcelona: Vicens-Vives, 1967, vol I, pp.129-130)